

Adoptivbarn, språk och skolstart

I egenskap av talterapeut, speciallärare och adoptivmamma får jag ofta frågor om adoptivbarns språkbyte och allt som hör till denna process. Många adoptivföräldrar oroar sig också över skolstarten eller språkliga problem som framkommer i skolan.

Adoptivbarnet ställs inför en situation som få av oss föräldrar själva varit i. Barnet måste fullständigt byta både kultur och språk. Adoptivbarn kommer vanligen ensam till sitt nya hemland och kan därför inte behålla sitt ursprungliga språk. Språkbytet kan ske mycket snabbt – särskilt när det gäller det vardagliga talspråket. Det tar dock tid, även för ett barn, att tillägna sig språkets alla delområden.

Människan utvecklas i sin miljö

Människans utveckling är en komplicerad process som kräver vissa biologiska, psykologiska och miljömässiga förutsättningar. Vi känner inte närmare till hur de olika faktorerna inverkar på utvecklingen. Vi vet alltså inte exakt vad som är väsentliga eller tillräckliga förutsättningar, och å andra sidan inte heller på vilken nivå bristerna orsakar problem.

Människan är en helhet. Därmed utvecklas inte heller språket separat, utan utvecklingen påverkas av barnets samlade

erfarenheter. Vi människor formas i hög grad av vår miljö. Vi lär oss och tillägnar oss sådant som vi får från omgivningen. Ett barn utvecklar inte själv sådana färdigheter som omgivningen inte kan erbjuda.

Adoptivbarn kan före adoptionen ha levt utan fysisk, emotionell, språklig och intellektuell stimulans. Därför är utvecklingen när barnet kommer till sitt nya hem i början vanligen mycket snabb på alla dessa delområden. Barnet växer snabbt. Barn som till en början är apatiska eller skygga börjar småningom öppna sig, och barn som är otrygga och vant sig vid att se mänskliga relationer som ett spel växer emotionellt till att vara barn. Barn som har ett begränsat ordförråd och större barn som nästan slutat tala börjar efter hand se kommunikation som något nödvändigt. Kärlek, en känsla av trygghet och stimulans gör underverk när det gäller våra barns utveckling. Men utvecklingen styrs ju också av arvsmassan. Vissa språkliga problem har konstaterats uppträda släktvis, åtminstone i viss mån. Sannolikt är att även en del adoptivbarn har sådana nedärvda, språkliga fördröjningar.

Det är bra att vara medveten om att barnens uppväxtmiljö sannolikt varit annorlunda än i Finland. Därför lönar det sig att ha känslspröten ute när barnet kommer, så man blir medveten om vilken slags stimulans barnet behöver. I allmänhet är det bra att behandla barnet som ett mindre barn och inte enligt den kronologiska åldern.

Adoptivbarns språkbyte

Ett adoptivbarn lär sig det nya språket i sin nya familj och närmiljö på ett naturligt sätt (informell inlärningsmiljö).

Språkinlärningen påminner alltså om den infödda talarens språkinlärning. Språket är dock inte barnets första, utan vanligen det andra (ibland det tredje eller fjärde). Ur denna synvinkel påminner barnets språkinlärning om språkinlärningen hos invandrabarn som kommit till landet med

Adoptivbarnet ställs inför en situation som få av oss föräldrar själva varit i. Barnet måste fullständigt byta både kultur och språk.

sina familjer. I ett skede av språkbytet talar adoptivbarnen under en tid delvis två språk.

I forskningen kring andraspråksinlärning kallas det språk som talaren använder under övergången till målspråket för inlärarspråk (på engelska learner language eller interlanguage). Ett adoptivbarns inlärarspråk förvandlas på många sätt på vägen till det nya språket. Utvecklingen kräver att barnet lär sig nya kunskaper och färdigheter och omstrukturerar det redan inlärd. Särskilt måste man beakta språkets modularitet. Det betyder att språkets alla delområden inlärs separat så att barnet kan vara duktigt på ett språkligt delområde (t.ex. uttal eller ordförråd) men ha stora problem på ett annat delområde (t.ex. grammatik). Hos adoptivbarn är inlärarspråket ofta ett "blandspråk", där det gamla och nya språket blandas med olika nonverbala uttryck (miner, gester m.m.).

Man måste ge språkbytet tid. I kommunikation är huvudsaken att förstå och göra sig förstådd, inte på vilket språk eller med vilka andra medel detta sker. Genom att förlänga den tid då man kommunicerar på barnets eget språk ger man barnet tid att anpassa sig till miljön och lättar på det tryck som uppkommer av språk- och kulturbytet. Under den första tiden är det bra om föräldrarna kan nöja sig med att alltid använda samma uttryck om saker och ting, oberoende av med vilka medel man uttrycker sig. Senare är det naturligtvis viktigt att barnet lär sig förstå ett mångsidigt och grammatiskt riktigt språk.

Språket hos barn som adopterats som äldre beskrivs ofta som en ost med hål i. I sitt nya hemland lär sig barnet först, beroende på situationen och barnet själv, sådana ord och uttryck som hänför sig till sådant som barnet intresserar sig för eller som av slumpen förekommer i barnets omgivning. Samtidigt kan det hända att barnet inte lär sig andra, vanligare ord. Utvecklingen går inte heller stadigt från ettordfasen framåt, utan barnet lär sig språket i en brokig ordning och ofta mycket snabbt. Det är vanligen svårt att bedöma på vilken nivå

barnet använder språket och vilka luckor som finns i barnets ordförråd.

Om forskningen kring adoptivbarns språk

Vårt sätt att mäta intelligens är mycket långt att mäta inlärd kunskaper. Övning har alltså stor betydelse för hur man klarar intelligens-test. Processen för språkbyte är fortfarande tämligen okänd. Våra språkliga test är gjorda för att mäta ett infört barns språkfärdigheter utgående från antaganden eller forskningsresultat om den allmänna inlärningsordningen. Dessa test är till ingen nytta i situationer där barnets språk inte byggts upp logiskt från lättare till svårare färdigheter, utan där barnet är duktigt på vissa språkliga delområden och har stora luckor på andra, oberoende av svårighetsgrad. Då har vi inga medel för att undersöka om barnet håller på att tillägna sig det nya språket på normalt sätt. Om man misstänker att utvecklingen är långsammare än vanligt eller att den uppvisar avvikande drag är enda möjligheten enligt min mening att följa den under en lång tid. Ett enskilt test är värdelöst när man bedömer adoptivbarns – och invandrabarns – språkliga utveckling.

Adoptionsforskning

I Sverige är internationell adoption vanligare än i Finland, och där har man följaktligen gjort fler och mer omfattande undersökningar i ämnet. Hene har forskat kring adoptivbarns språk i flera undersökningar. Hon har konstaterat att många adoptivbarn har vissa problem med att behärska det svenska språket. När man jämför adoptivbarns språkinläring med svenska barns och invandrabarns språkinläring kan svårigheterna klassificeras enligt följande:

* allmänna svårigheter som förekommer även hos svenska barn i samma ålder

* allmänna svårigheter som förekommer även hos yngre svenska barn

* svårigheter som förekommer hos svenska barn i yngre ålder men som är typiska för invandrabarn och andraspråksinlärare

* svårigheter som beror på interferens (störande inverkan) av det ursprungliga språket

I SPRINS-gruppens projekt "De utländska adoptivbarnen och deras språkutveckling", närmare bestämt projektets huvudundersökning (Hene 1993), jämfördes utlandsadopterade barns och svenska barns ordförståelse. Riktgivande för testresultaten var att ord som var svåra för de svenska barnen även var svåra för adoptivbarnen, medan ord som var lätta för de svenska barnen kunde vara svåra

för adoptivbarnen. En annan trend var att adoptivbarnen ofta gav samma typ av svar på uppgifterna som de svenska barnen. Som grupp var adoptivbarnens ordförståelse sämre än de svenska barnens, men skillnaderna varierade beroende på uppgift. Skillnaderna mellan grupperna var större i förståelse än i produktion och även när man undersökte ords/frasers abstrakta betydelse än när man undersökte deras konkreta grundbetydelse. Forskaren påpekar dock att det förelåg fler likheter än skillnader mellan grupperna. I Finland har Ukkola (1996) i en undersökning likaså konstaterat att svårigheterna i att förstå är större än svårigheterna i att producera.

Skillnaderna mellan enskilda barn var större i adoptionsgruppen än i de svenska barnens grupp. Hene (1993) delar in adoptivbarnen i tre grupper enligt prestation: 1. barn som har (minst) samma färdigheter som de svenska barnen, 2. barn som jämfört med de svenska barnen överlag klarar sig något sämre och 3. barn som presterar mycket ojämnt resultat och klarar sig bra i en del uppgifter och sämre än jämförelsegruppen i andra, och som dessutom misslyckas helt i vissa uppgifter. Om bakgrundsfaktorernas inverkan i ordförståelsetestet konstaterar Hene (1993) att undersökningen visade på en tendens enligt vilken de som adopterats som yngre klarade sig bättre än de som adopterats som äldre. Dock inte så att alla som adopterats som små klarade sig bra eller alla som adopterats som större klarade sig sämre.

I min egen forskning undersökte jag den språkliga medvetenheten, dvs. medvetenheten om språkets form och struktur, hos utlandsadopterade barn i förskoleåldern. Jag jämförde resultaten med resultaten för Poskiparra et.als (1994) testpersoners språkliga medvetenhet. Resultaten gick nästan parallellt, och utifrån dem kan man inte säga att grupperna skulle skilja sig från varandra. I fem uppgifter var adoptivbarnens medeltal bättre än jämförelsegruppens, i tre var de sämre, men skillnaderna är inte stora. I min undersökning deltog ett adoptivbarn som varit i Finland endast 10 månader. Detta barns kunskaper i finska låg tydligt fortfarande på inlärspråkstadiet. För detta barn och även några andra visade undersökningen på bristfälliga färdigheter när det gäller grammatik och ordens betydelse-system. Ändå fick barnet, med undantag av en deluppgift, ett resultat för sin språkliga medvetenhet som faller in i åldersgruppens standardavvikelse. De till bristfälliga språkfärdigheter relaterade inlärningsproblemen hos adoptivbarn i skolan som påvisats i andra undersökningar

Språket hos barn som adopterats som äldre beskrivs ofta som en ost med hål i.

kan på basis av min egen undersökning inte förklaras med bristfällig språklig medvetenhet. Den språkliga medvetenheten verkar vara en färdighet som anknyter till åldern/utvecklingsåldern. Även barn med svagare grammatikkunskaper kunde utföra uppgifterna om språklig medvetenhet, som dock när det gäller barn som adopterats som äldre också förefaller anknyta till hur länge de varit i landet. Att testa språklig medvetenhet kan visa på barnets allmänna medvetenhetsutveckling, som onekligen även kräver vissa färdigheter i det språk som undersöks. Jag kunde konstatera att ämnet borde undersökas betydligt mer om man ska kunna begrunda med vilka mätare det i respektive skede skulle vara möjligt att skildra processen för språkbytet. Det är motiverat att undersöka om man med hjälp av test för språklig medvetenhet även kunde undersöka utvecklingen/medvetenheten på en allmänare nivå, eller eventuellt potentialen för språklig utveckling i de fall där barnet ännu inte behärskar grammatiken eller ordens betydelse-system.

Adoptivbarnet och skolan

Vid skolstarten har ett adoptivbarn varit kortare tid i Finland än sina finländska jämnåriga. Barnets språkutveckling har alltså inte pågått under en lika lång tid. Även observationsförmågan kan ha utvecklats olika. Vårt eget barn kom till Finland som cirka 5 ½-åring, och hade före detta inte fått öva sig på att bygga, rita, pussla e.d. Hon började skolan med sina jämnåriga men hade verkligen inte samma mätbara språkliga eller finmotoriska färdigheter som de finska barnen. Å andra sidan var hon i mitt eget tycke mer utvecklat till exempel i att förstå sociala situationer och i rytmik – färdigheter som hon lärt sig som barn i Etiopien.

När man fattar beslut om skolstarten är det väsentliga inte testresultaten för den aktuella kunskapsnivån, utan barnets potential att lära sig. Problemet är förstås att denna potential inte undersöks överhuvudtaget. Därför är det absolut föräldrarna som bär huvudansvaret för skolstarten. De kan bäst bilda sig en uppfattning om barnets inlärningsförmåga då de iakttar barnet i olika situationer därhemma, spelar spel och övar sånger med barnet, osv. Vanligen hinner inte heller personalen på daghemmet

Titta närmare på litteraturförteckningen på sidan 14.

eller förskolan bekanta sig så väl med barnet att de skulle få insikt i barnets inlärningsförmåga. Det kan också hända att förståelseproblem som är typiska för adoptivbarn inte ens observeras på daghemmet.

Det är bra om vi adoptivföräldrar kan bereda oss på det faktum att många adoptivbarn har språkrelaterade svårigheter i skolan.

Det är bra om vi adoptivföräldrar kan bereda oss på det faktum att många adoptivbarn har språkrelaterade svårigheter i skolan. I undersökningar bland invandrabarn har man konstaterat att det lättaste språkliga delområdet för dem är att tala. Därefter följer, i svårighetsordning, att förstå talat språk, skriva och läsa. Att förstå är alltså svårare än att producera, både när det gäller muntliga och skriftliga färdigheter. Man ska med andra ord inte bli förvånad om det går trögt med läsåmnena ibland. Berättande tal är lättare att förstå än text, och därför förstår barnet ofta bättre om man berättar för det med egna ord vad t.ex. fysik- eller

biologitexterna betyder. Svårigheten med att förstå begrepp kan även orsaka problem i matematikinläringen. Dessutom kan förståelseproblem göra det svårt att följa instruktioner och undervisning som ges en grupp. Men man ska inte låta sig avskräckas av eventuella språkliga svårigheter. Och vi som föräldrar ska inte låta svårigheterna få våra barn att tappa modet.

Leena Kaivosoja-Jukkola
FM, talterapeut, speciallärare
Toivolaskolan, Helsingfors

Översättning: Annika Tyni